

MORAAL en EIGENBELANG

Gereformeerd theoloog boog zich over Thomas Hobbes en Adam Smith

Bij prof. H.M. Kuitert promoveerde 14 december dr. G. Manenschijn, wetenschappelijk medewerker ethiek, op een dissertatie: Moraal en eigenbelang bij Thomas Hobbes en Adam Smith.

Uitgangspunt voor deze studie is de opvallende tegenstelling tussen de algemene veroordeling van eigenbelang in de gangbare theologische ethiek en de algemene acceptatie van eigenbelang in het maatschappelijk-politieke handelen. Zelfzucht geldt als verwerpelijk. Maar we gaan er in de praktijk van alledag wel van uit dat iedereen z'n eigen belang najaagt.

Op zoek naar ethische modellen die eigenbelang hadden geaccepteerd, vond dr. Manenschijn een zeer bruikbaar veld van onderzoek in de engelse ethiek van ± 1650 tot ± 1780 , met Thomas Hobbes en Adam Smith als de belangrijkste vertegenwoordigers. Aangevoerd wordt dat door hen en anderen (zoals Francis Hutcheson en David Hume) van het eigenbelang wordt uitgegaan omdat men maatschappelijke en politieke problemen op wetenschappelijke wijze wilde oplossen. Het kwam voor Hobbes en Smith aan of een juiste wetenschappelijke methode die feiten omtrent de motivatie tot moreel handelen aan het licht kon brengen, van welke feiten dan weer op juiste wijze gebruik moest worden gemaakt om genoemde problemen op te lossen.

Voor Hobbes is dat het probleem van de interne veiligheid in de samenleving, voor Smith het probleem van de structurele armoede, waardoor met name de arbeidende bevolking werd getroffen. Beiden ontlenen hun wetenschappelijke methode aan de natuurwetenschap, die snel was opgekomen en in vergelijking met andere wetenschappen spectaculaire successen behaalde.

Hobbes oriënteerde zich aan mensen als Galilei, Gassendi en Harvey (de ontdekker van de bloedsomloop), Smith aan mensen als Newton en Leibniz. Voor Hobbes betekent dit dat hij de hele werkelijkheid als beweging ziet, en wel beweging in mechanisch-stoffelijke zin. Mensen zijn „machines”, die zich slechts van levenloze

machines onderscheiden doordat ze beschikken over een interne krachtbron, hun overlevingsdrift. Dat is het eerste aspect van Hobbes' begrip van eigenbelang.

Het tweede aspect is de verstandelijke overweging dat het ongeremd uiten van overlevingsdrift een oorlog van allen tegen allen ontketent en de eigen kans op overleven evenredig verkleint. Er moet daarom een nietaanvalsverdrag worden gesloten tussen alle menselijk individuen. Aldus wordt moraal „gemaakt” op dezelfde wijze

als een klok of een machine wordt vervaardigd.

Beschreven wordt op welke ingewikkelde wijze Hobbes het eigenbelang inbouwt in zijn geconstrueerde moraal, waarbij wordt aangetoond dat eigenbelang altijd en voor iedereen het doorslaggevende handelingsmotief is, ook voor de vorst en zelfs voor God. Onderdanen hebben een absolute vorst nodig omdat die de macht moet hebben iedereen te dwingen zich aan het niet-aanvalsverdrag te houden. Voorwaarde is dat de absolute vorst daarbij strikt rechtvaardig is en niemand voortrekt. Dat is de vorst niet van zichzelf, alleen uit welbegrepen eigenbelang. Zolang hij zijn boekje niet te buiten gaat zal iedere partij zijn macht accepteren. De overheid is wel absoluut, maar wordt tegelijk drastisch geseculariseerd. Hobbes – aldus dr. Manenschijn – wil daarmee twee dingen tot uitdrukking brengen: (a) alle gezag komt „van beneden” en heeft tot taak de vrede te handhaven

Dr. G. Manenschijn